

Pap József

**EGY SIKERTELEN KULTUSZTEREMTÉSI
KÍSÉRLET.
A SZENT KORONA ÉS EGER KAPCSOLATA
1809-BEN**

Egy település identitásának kialakulásában meghatározó szerepet töltenek be történelmi múltjának jelentős eseményei. Így Eger modern kori képe is szinte természetesen kapcsolódik az 1552-es ostromhoz és annak Gárdonyi-féle interpretációjához. A város kultikus történetének egyedüli, országosan is ismert helye az egeri vár. Az egyházi emlékek és a Líceum épülete csupán kísérő elemei ennek a konstruált identitásnak. A város lakosai azonban kissé másként fordulnak múltjukhoz, mint az ideérkező vendégek. Számukra a város katolikus egyházi emlékei, az oktatáshoz kapcsolódó helyek központibb szerepet foglalnak el a városi térben, mint a centrumtól kissé félreeső, alapvetően múzeumi terepnek számító hajdani erőd.¹ Érdekes jelenség azonban, hogy a város kultikus öntörténetéből szinte teljesen kimarad a magyar királyi Szent Korona egeri tartózkodásának emléke. Feltűnő ez abból a szempontból is, hogy a megyei „vetélytárs” település, Gyöngyös önképének egy hasonló és egykorú esemény meghatározó részét képezi. Ezt a hiányosságot orvosolandó, a Korona egeri tartózkodásának 200 éves évfordulóján rendezett emlékülést a Szent György Lovagrend priorátusa, azzal a céllal, hogy emléket állítson az 1809-es eseménynek. A megemlékezést egy emléktábla-avatás is követte a megyeházán, és egy helyi kiadványban is megjelentek az előadások írott változatai.²

A kultusz kialakítása azonban eddig nem járt sikerrel, ami azért is figyelemre méltó, mert véleményem szerint a Szent Korona egeri története az ún. „használható múlt” kategóriájába tartozik,³ azaz a múltbeli esemény több szempontból aktualizálható. A Korona szakralitása jól illeszkedik a város római katolikus jelle-

¹ Erről az átrendeződésről lásd: Bitskey István *Eger a barokk kori Közép-Európában*. In: *Az egeri Domus Universitatis és Líceum. Oktatás, tudomány, művészet 1763–2013*. Szerkesztette: Petercsák Tivadar. Eger, 2013. 13-39.

² *A Magyar Szentkorona Egerbe menekítése*. Szerkesztette: Gál Elemér. Eger, 2006. Figyelemre méltó dolog az is, hogy a tudományos emlékülés, valamint az emléktábla-avatás a Szent Korona nem egeri, hanem gyöngyösi tartózkodásának bicentenáriumán történt.

³ Gyáni Gábor: *A kollektív emlékezet két formája: hagyomány és történelmi tudás*. In: Gyáni Gábor: *Az elveszített múlt*. Budapest, 2010. 99.

géhez, a Szent Korona és az egeri püspökséget megalapító Szent István között is kapcsolat teremthető, valamint a Korona és a hozzá kötődő kultusz a 21. század elején is a történeti Magyarország egyik legfontosabb szimbólumának számít. Mindezek alapján tartom elemzendőnek a Korona egeri tartózkodásának eseményeit, ezt követően pedig megpróbálom indokolni a kultuszteremtési kísérlet sikertelenségét.

Jelen tanulmány első változata a fent említett konferenciához kapcsolódott, az ott elhangzott szöveg tudományos ismeretterjesztő változata a konferencia füzetében megjelent.⁴ Most erre a változatra támaszkodva mutatom be a Korona egeri tartózkodásának történetét, és ehhez kapcsolódva elemzem a sikertelen kultuszformálás lépéseit.

A napóleoni háborúk időszakában két alkalommal tartózkodott a magyar királyi Szent Korona Heves és Külső-Szolnok vármegye területén. 1806-ban Gyöngyös, 1809-ben pedig Eger és Gyöngyös adhatott otthont a magyar királyság legfontosabb jelképének. A Korona menekítésével párhuzamosan a királyi család tagjainak is el kellett hagyniuk a francia seregek által fenyegetett nyugati területeket, így került az udvar jelentős része 1809-ben Egerbe. A fontos eseményeknek Eger esetében viszonylag kevés korabeli nyoma maradt, a Korona helyett elsősorban az udvari életről maradtak fenn források. Ez természetes, hiszen a díszes vendégsereg jobban felbolydította a kisváros életét, mint a szoros őrizet alatt tartott Korona. A megélénkült társadalmi életre szintúgy visszaemlékeztek a helyi lakosok, mint az Egerben vendégeskedők. A napóleoni háborúk izgalmai, a harci események azonban elvonták az ország közvéleményének figyelmét az egeri eseményekről, melyek néhány év elteltével szinte a feledés homályába merültek.

A korabeli eseményekről viszonylag kevés forrás maradt fent. Az egeri minorita rendház *Historia Domusa*⁵ rövid tömör bejegyzéseivel napról napra követi a történeteket, valamint a vármegye és a város jegyzőkönyveiben is találhatóak vonatkozó részek. A királyi család mindennapjait Mária Lujza főhercegnő levelezése mutatja be leghitelesebben. Ezeket a forrásokat Szmrecsányi Miklós már 1930-ban feldolgozta.⁶ Fontos kútfőt jelentenek még az események rekonstruálásában a Korona történetével foglalkozó munkák is. A kultusz kialakításának kísérlete azonban elsősorban a helyi történészekhez, az egeri közélet szereplőihez kapcsolódik.

A Korona egeri tartózkodásának bemutatása előtt röviden össze kell foglalni annak 18-19. századi történetét és a koronaőrzés korban alkalmazott szabályait. A Szent Korona a 18. század folyamán igen viszontagságos sorsot ért meg. A török kiűzése és a Rákóczi-szabadságharc lezárulása után az ország közjogi helyzete tisztázódni látszott. A Habsburg-birodalmon belüli függetlenséget, a

⁴ A Szent Korona Egerben. In: A Magyar Szentkorona Egerbe menekítése. Szerkesztette: Gál Elemér. Eger, 2006. 22-42.

⁵ *Ephemerides V Conventus Agriensis ad St. Antonium Padui ordinis Minorim. Diarium 1791-1812. IV. 1809. évi júniusi bejegyzések. Egeri Érseki Levéltár*

⁶ Szmrecsányi Miklós: A királyi család és a Szent Korona egeri menedékhelye 1809-ben. Budapest, 1930. (a továbbiakban: Szmrecsányi)

Lajtán túli területektől való különállást a kortársak számára a magyar királyi Szent Korona és a koronázás intézménye szimbolizálta és egyben biztosította.

II. József hatalomra kerülése után – az egységes Császárság megteremtésén fáradozva – tudatosan hagyta el a koronázást, és 1784. április 5-én elrendelte a Korona Bécsbe szállítását, a királyi kincstárban való elhelyezését. A magyar királyság legfontosabb szimbóluma ezáltal, más országok koronázási ékszereivel együtt, egyszerű tárgyként került a császári kincstárba. A Szent Korona április 13-án kelt útra Bécs felé. Május 25-én állították ki a koronaörök számára az átvételi elismervényt „a Pozsonyból ide hozott tárgyakról”. Ezt követően a koronaöröset feloszlatták. A közvélemény gróf Balassa Ferenc és gróf Keglevich József koronaörököt is hibáztatta az esemény miatt, hiszen nem teljesítették feladatukat, nem védték meg a koronát. 42 vármegye fordult ekkor tiltakozó felirattal a császárhoz.⁷

II. Józsefnek 1789 végén reformelképzelései teljes kudarcával kellett szembeülnie. Ha el akarta kerülni birodalma pusztulását, vissza kellett térnie a törvényes útra. Ennek egyik fontos lépése volt a koronázás előkészítése. A Koronát elindította Magyarországra, és megkezdődtek az 1765 óta szünetelő országgyűlés összehívásának munkálatai. A Szent Korona 1790. február 18-án indult haza a bécsi fogságból. Előző nap Pálffy Károly kancellár a magyar főméltóságokkal együtt átvette a koronázási ékszereket, amelyeket a régi szállító ládába raktak. 18-án reggel három hatlovas és egy négylovas hintó ment a lepecsételt ládáért a Kincstár épületéhez. A Szent Koronát szállító menet Keglevich József és gróf Nádasdy Mihály koronaörök vezetésével négy nap alatt érkezett meg Budára. Útját ünneplőbe öltözött lakosság dízsorfala köszöntötte, és a magyar vármegyék által kiállított koronaőrző bandériumok vigyázták. Az egész országot magával ragadta a lelkesedés. A menet Köpcsénynél lépte át a határt, az éjszakát az Eszterházy-kastélyban töltötte, ahol gróf Forgách Miklós kérésére a koronaörök felnyitották a koronázási jelvényeket tartalmazó ládát. A 21-én Budára érkező Szent Koronát három napra közszemlére tették, majd a törvényes rendnek megfelelően a várkápolnában került őrizet alá.⁸ A Szent Koronát II. Lipót 1790. november 15-ei, valamint I. Ferenc 1792. június 6-ai koronázása alkalmából használták. A következő alkalommal 1805. november 16-án kellett megbolygatni ennek a szimbolikus jelképnek a nyugalmát.⁹

⁷ Benda Kálmán-Fügedi Erik: *A magyar korona regénye*. Budapest, 1979. (a továbbiakban: Benda-Fügedi) 175-176.; Bertényi Iván: *A magyar korona története*. Budapest, 1986. (a továbbiakban: Bertényi) 131-132.; Ipolyi Arnold: *A magyar szent korona és a koronázási jelvények története és műleírása*. Budapest, 1886. (a továbbiakban: Ipolyi) 117-118. Benda Kálmán Festetics József koronaörököt említ, míg Ipolyi Arnold Keglevich Józsefet ismeri. – Gazdag szakirodalmi listát ad Tóth Endre: „Szent Korona” szócikk a Magyar művelődéstörténeti lexikonban. XI. kötet, 102–113.

⁸ Benda-Fügedi 177-183.; Bertényi 132-133.; Ipolyi 118-120. A Szent Korona hazatéréséről részletesen beszámolt a kortárs református lelkész, Keresztesi József is. A beszámoló: Keresztesi József: *A magyar korona visszajövele*. In: *A korona kilenc évszázada. Történelmi források a magyar koronáról*. Válogatta és szerkesztette: Katona Tamás. Budapest, 1979. (a továbbiakban: *A korona kilenc évszázada...*) 404-411.

⁹ Ipolyi 122.

A Korona őrzése korunkra törvények által részletesen szabályozott, szinte szertartásos rendben zajlott. A Szent Korona őrzéséről 1464-ben született először törvény, de ekkor még nem rendelkeztek pontosan az őrzés helyéről és az őrzők személyéről.¹⁰ Az 1492. évi III. törvénycikk már kimondta, hogy „az ország koronáját” a koronaörök Visegrád várában őrizték.¹¹ 1498-ban arról rendelkeztek, hogy a bárók és a világiak, ne pedig a főpapok őrizték a „Szent Koronát”, 1500-ban pedig arról, hogy két világi urat kell az őrzésre választani.¹² Az első részletes szabályozás azonban csak 1608-ban született meg. Ekkor mondták ki, hogy a Koronát haza kell hozni Bécsből, és a pozsonyi várban kell elhelyezni.¹³ A 17. század folyamán többször foglalkoztak a védelemmel, a kirendelt katonák számával, nemzetiségével és a parancsnokság kérdésével. A Rákóczi-szabadságharc lezárulta után az időközben Bécsbe került Koronát ismét Pozsonyban helyezték el. Az 1715. évi XXXVIII. törvénycikk részletesen foglalkozott a koronaörök megválasztásának módjával, valamint az általuk kötelezően letett eskü szövegével. Emellett azonban kimondta, „hogy az ország szent koronáját a hozzátartozókkal együtt Magyarországon, a törvényesen kijelölt helyen, Pozsonyban kell tartani, s csak fenyegető veszély vagy szükség esetében, a nádorispán úr előleges tudtával lehet onnét elvinni.”¹⁴ 1790-től a koronaország gránátosai – rokkant és félig rokkant kiszolgált katonák – a budai várban őrizték a Szent Koronát.¹⁵

A kortársak a koronaörök feladatait Decsy Sámuel 1792-ben írott munkájából ismerhették meg a legalaposabban. A két koronaőr az ország bárói közé tartozott. A király jelölte ugyan őket, de a választás joga az országgyűlést illette. A megválasztottak tisztségüket élethosszig viselték. A biztonság garantálásának érdekében legalább egyiküknek a Szent Korona mellett kellett tartózkodnia. Az országgyűlés és a király közös engedélye nélkül nem engedhették külföldre az általuk őrzött ereklyéket. Senkitől sem fogadhattak el ajándékokat, ezzel akarták elkerülni megvesztegetésüket. Veszedelemes időkben az ő feladatuk volt a Szent Koronának és a klenódiumoknak biztos helyre vitele.¹⁶

¹⁰ Magyar törvénytár 1000-1526. évi törvénycikkek. Budapest, 1899. 346-347

¹¹ Uo. 483-485.

¹² Uo. 657.

¹³ Magyar törvénytár 1608-1657. évi törvénycikkek. Budapest, 1900. 11-13.

¹⁴ Magyar törvénytár 1657-1970. évi törvénycikkek. Budapest, 1900. 471-473.

¹⁵ A korona kilenc évszázada... 415.

¹⁶ Decsy Sámuel: A magyar szent koronának és az ahoz tartozó tárgyaknak története. Bécs, 1792. (a továbbiakban: Decsy) 257-259. A Szent Korona mellett különleges őrizet járt a klenódium kifejezéssel illetett koronázási jelvényeknek is. Decsy Sámuel ezeket két csoportba sorolta. Az ún. elsőbrendűek közé számította a Korona mellett a királyi pálcát (jogar), az országalmát, a Szt. István kardjának nevezett koronázási pallost és az apostoli királyságot jelképező kettős keresztet. Az utolsóbrendűek pedig Szent István palástja, kesztyűi, harisnyái és papucsai voltak. Ezen utóbbiak a korona 1849-es elásásakor semmisültek meg. Decsy felsorol eltűnt jelvényeket is. Ide tartozott Szent István zászlója, a II. Szilveszter pápa által adományozott kereszt, a II. Henrik által Gézának adott lándzsa, öv, felső papi ruha, köntös és egy aranyba foglalt zászlórúd. Megjegyzi, hogy a lándzsa a ménfői csatában került Henrik tulajdonába a zászlórúd pedig Kis Károly koronázásakor tört össze. Decsy 45-46.

A Szent Koronának a 18. század folyamán is többször kellett menekülnie,¹⁷ a 19. század első évtizede azonban korábban ritkán tapasztalt mozgalmas éveket hozott számára, 1805-ben és 1809-ben is el kellett hagynia őrzőhelyét.

Napoleon seregei először 1805-ben lépték át a magyar határt, ez a veszély kényszerítette ki az első menekülést. A magyar országgyűlés épp az ulmi kapituláció napján, 1805. október 17-én ült össze. A követek a vereség hírére félretették sérelmeiket, és késznek nyilvánították az országot a legnagyobb erőfeszítésre, megszavazták az insurrectiót.¹⁸ I. Ferenc király második felesége, Mária Terézia nyolc gyermekével november 4-én hagyta el a császárvárost. November 7-én érkeztek Budára, azonban innen is tovább kellett menniük. A november 17-ről 18-ra virradó éjszakát Egerben töltötték, ahol Fuchs Ferenc érsek látta vendégül a királyi családot. Az utazók másnap tovább indultak Kassa irányába, ahol a következő hónapokat töltötték.¹⁹

A Szent Korona szintén elhagyta Budát, és a munkácsi várba szállították. 1805. november 16-án József nádor, báró Splényi József és Almássy Pál koronaőrök és több jelenlévő országnagy felügyelete mellett, a tárolására szolgáló vasládából egy szállító ládába helyeztette át a Koronát. Majd Splényi koronaőr és báró Perényi Lázár kamarás tanácsos kíséretében december 1-jén elhagyták Budát. A szállítás közben a lakosság több helyen lelkes ünnepléssel üdvözölte a településen keresztül vonuló menetet. Az érintett vármegyék lakossága nagyszámú kíséretet rendelt a Korona mellé. Splényi jelentése szerint többet is, mint kellett „ha ezt ily kincs tekintetbe vételével mondani lehetne”. December 9-én érkeztek meg a munkácsi püspöki várba, ahova Bereg megye nemessége kísérte fel a Szent Koronát. A munkácsi tartózkodás után, Budára menet két helyen álltak meg az egri egyházmegye területén. Március 19-én Mezőkövesden éjszákáztak, ahol a plébánia egyik szobájában helyezték el a Koronát tartalmazó lepecsételt vasládát. Mezőkövesd lakossága zarándokmenetet tartott a Korona tiszteletére, a későbbiekben pedig emléktáblával örökítették meg a nevezetes eseményt. Másnap Gyöngyös fogadta ünnepélyes keretek között a megyei nemesség díszőrsége által kísért nemzeti ereklyét. A menet március 26-án vonult be Budára, hol katonai és polgári tiszteletadás fogadta őket. A nádor és az országnagyok megvizsgálták a pecsétek érintetlenségét, a jelenlévők ezt aláírásukkal hitelesítették. Ezután a Koronát visszahelyezték törvényes helyére, a tárolásra szolgáló ládát fehér selyembe burkolták, és az ország főméltóságai pecsétjükkel zárták le.²⁰

A gyöngyösi bevonulásról részletes beszámoló maradt fent a ferences rendház *Historia Domusában*. Ezt a szöveget már 1909-ben megismerhette a helyi és megyei közönség. Érdemes ezeket a sorokat felidézni, hiszen az abban leírtak, a

¹⁷ 1703-ban villám csapott a pozsonyi várba, az épület egy része kiégett, ekkor a koronát átszállították Bécsbe. 1712-ben III. Károly koronázása alatt hozták haza. Az osztrák örökösödési háború időszakában pedig néhány hónapot a biztonságos komáromi várban töltött. A korona kilenc évszázada... 403.; Benda-Fügedi 174.

¹⁸ Kosáry Domonkos: A magyar és az európai politika történetéből. Budapest, 2001. 183-184.

¹⁹ Szmrecsányi 30-31.

²⁰ Ipolyi 123.; Szederkényi 327.; Bertényi 136.; Benda-Fügedi 189.

Korona „illő” fogadtatásáról tájékoztathatták a 20. század elejének emberét. A szemtanú beszámolója a következőképpen szól: „1806. márc. 20. Magyarország Szent Koronája Munkácsról, hova menekült, visszatérvén, a haza előkelő fiainak kíséretében nagy fénnel ebbe a városba (Gyöngyös, PJ) érkezett. ... déltájban *a kézművesek összes céhei* az egész néppel a vendéglő felé eléje mentek, a *tanuló ifjúság* kivonult, hasonlóképpen Ferdinand császár *itt állomásozó vértés katonái* díszruhában saját bandájukkal. Fél kettőkor az összes *harangok zúgása*, és a városon kívül, meg a város piacán felállított *mozsarak durrogása* között jámbor népünknek *énekétől kísérve* egy hatalmas kocsin, melyet 18 ló húzott, Tekintetes Steösel Kristóf házába érkezett. A láda, melyben a Szent Korona volt, hatalmas vaspántokkal volt megerősítve és 13 pecséttel lezárva.”²¹ A gyöngyösi városi kultusz egyik központi elemét képező látogatás kellékei közé tartozott tehát a kivonuló ifjúság, a demonstráló céhek, a tisztelgő katonaság, a zúgó harangok és a durrogó mozsarak. Erre a leírásra még vissza fogok térni a tanulmány későbbi szakaszában.

A következő megrázkódtatás kevesebb, mint négy év után érte a Birodalmat. A Császárság 1809. április 9-én hadat üzent Franciaországnak. Az osztrák csapatok Tirolban és a varsói Nagyhercegség területén kezdtek offenzívába. Április 23-án Varsó, 27-én pedig Tirol is osztrák kézre került. A francia ellentámadás azonban villámgyors változásokat hozott, május 13-án Napóleon ismét beköltözhetett a Burgba, innen szólította saját táborába a magyarokat a május 15-i kiáltványában. Május 21–22-én Károly főhercegnek az aspern-esslingeni csatában ugyan sikerült megakadályozni Napóleon átkelését a Dunán, de június 14-én, a magyar nemesi felkelők győri megfutamatása után, a franciák kezébe került a Duna átkelő pontja. 26-án elesett Pozsony. Július 4. és 5. között Napóleon átkelt a Dunán, 5-én és 6-án pedig Wagram mellett legyőzte az osztrák főerőket. Ilyen körülmények között I. Ferenc sikerként könyvelhette el az 1809. október 14-én megkötött schönbrunni béke megaláztatását. Jelentős veszteséget szenvedett ugyan, de Birodalma elkerülte a megszűnést, és bár a napóleoni rendszerbe kényszerítették, továbbra is fennmaradt. Pedig a Tatára menekült uralkodó már azt fontolgatta, hogy milyen körülmények között lehetne átmenteni a dinasztia hatalmát, ha a francia császár kénye-kedve úgy kívánná, hogy végleg felosztaná birodalmát. A napóleoni diplomácia azonban másként döntött, a megalázott Császárságot a szövetségesi rendszerbe tagolták, Napóleon beházasodott Európa legrégebbi uralkodócsaládjába, és hatalma csúcsára került. A magyar kérdés gyorsan lekerült a napirendről, egyrészt a magyarok nem hajlottak a lázadásra, másrészt a franciáknak is egyszerűbb volt egyben ellenőrzés alatt tartani Ausztriát és Magyarországot, mint külön-külön.

²¹ Csomor Béla: Szent István Koronája Gyöngyösön. Történelmi tanulmány. Gyöngyös 1909. (a továbbiakban: Csomor) 22-23.; Ethei Sebők László: Gyöngyös és vidéke története. Gyöngyös, 1880. 245. Ethei Sebők szerint a koronát 36 katona őrizete alatt Almássy Pál házában helyezték el. Ezt Csomor meggyőző érveléssel javította ki.

Ebben az évben vált a Korona ideiglenes otthonává Eger városa. Az 1809-es egri eseményeket két szálon mutatom be. Először az udvar életéről fogok írni. A város társasági életére ennek a vendégeskedésnek volt a legnagyobb hatása, igazából erről maradtak fent források, visszaemlékezések.²² Ezt követően próbálom kibontani a Korona egri tartózkodásának részleteit.

Mária Ludovikának, I. Ferenc harmadik feleségének május 4-én kellett elhagynia Bécset. Ekkor már csak hét gyermek indult vele, ugyanis Nepomuki János nem sokkal korábban meghalt. A család, 1805-höz hasonlóan, először Budára költözött. Itt József nádor fogadta és helyezte el őket a vár lakosztályai-ban. A királyné azonban Budát nem érezte elég biztonságos helynek családja számára, ezért elfogadták Fischer István egri érsek ajánlatát, és úgy döntöttek, hogy ideiglenesen Egerbe költöznek. Felmerült annak a gondolata is, hogy az udvari Titkos Kabinet, az Államtanács, a Kancellária és a diplomáciai testületek is ide teszik át székhelyüket. Az udvari menet 1809. június 16-án érkezett meg Egerbe. Mária Ludovika mellett Egerbe költözött Ferdinánd trónörökös, Mária Lujza és Leopoldina főhercegnők. Egerbe érkezett Károly Ambrus hercegprímás, a királynő testvére, aki az esztergomi érseki címet töltötte be, Rudolf főherceg, a császár legifjabb fia, valamint számos udvari személyiség. Rövid ideig Egerben tartózkodott Severolli gróf, pápai nuncius is, de ő tovább indult Jászóra.²³

Július 16-án tovább bővült Eger vendégeinek a száma. Megérkezett Nagyváradról a 11 éves Mária Klementina, a 8 éves Karolina és a 7 éves Ferenc Károly. Az újonnan jöttöket a Líceumban szállásolták el. A királyné nem maradt sokáig Egerben, július 26-án elhagyta a várost, és Esztergomba indult férje mellé, ahonnan az udvarral a tatai várba tette át a székhelyét. Július 13-án egyébként Károly Ambrus érsek is távozott Egerből, ugyanis arról értesült, hogy Pozsony francia lövetése az ő palotáját is megrongálta. Nagyszombaton meglátogatott egy katonai kórházat, ahol elkapta a tífuszt, és szeptember 2-án Tatán halt meg 26 évesen.

A főhercegi család Egerben töltött napjait Mária Lujza főhercegnőnek, Napóleon későbbi feleségének Egerben keltezett leveleinek a segítségével ismerhetjük meg. Ezeket a leveleket Szmrecsányi Miklós közölte fent idézett munkájában.

²² Figyelemreméltó, hogy ennek a jelentős eseménynek még minimális nyomát sem lehet találni, egy emléktábláról sem tudok, ami felhívna a figyelmet arra, hogy például a leendő francia császárné vagy egy későbbi magyar király élvezte a város vendégszeretétét. Megemlíthető az is, hogy a Kiss Péter által összeállított biográfiagyűjteményben (Kiss Péter: Hatszáznegyven Eger múltjából 1944-ig. Eger, 2007.) nem szerepel sem Ferdinánd, a későbbi magyar király, sem Mária Lujza, Napóleon majdani felesége, sem Ferenc Károly, Ferenc József apja. Pedig ők igen hosszan Egerben éltek, míg például a városba látogató Kossuth Lajos és Görgei Artúr külön szócikket kapott. Az ok természetesen nyilvánvaló: míg a szabadságharchoz kapcsolódó személyekről emléktáblák szólnak, addig a Habsburg-Lotaringiai főhercegekre való emlékezés nem illeszkedett a város 19. századi politikai identitásába, így ki is hullottak a közemlékezetből. Így az utókor helytörténésze sem tartotta szükségesnek megemlíteni őket abban a kötetben, ahol a válogatásnak nem lehetett a szempontja az, hogy valaki nem fért bele egy kerek számba.

²³ József nádor iratai. Kiadta és magyarázatokkal kísérte: Domanovszky Sándor. III. kötet 1807-1809. 466-467., 487.; Szmrecsányi 38.

A királyi családnak az érsek átengedte a palotáját, míg maga a Kanonok soron található Nagypréposti palotába költözött át. Az érseki palota első emeletét Mária Lujza és Leopoldina, a másodikat pedig a királyné és a trónörökös foglalta el. Mária Lujza a szálláshelyük bemutatásakor arra panaszkodott, hogy az 1805-ös átutazásukhoz képest szegényesebb bútortalálást találtak régi-új szobáikban. Rudolfnak például az Oroszlán vendéglőben rendelkezésre álló tíz szobában csupán egy asztala volt, melyet mindig magával vitetett.²⁴ A főhercegnő június 28-i levelében írta le a vendéglátó várost. Fontosnak tartotta megjegyezni, hogy Eger rendkívül nehezen volt megközelíthető, az utakat katasztrofálisnak találta. A várost „csinosnak” tartotta, kiemelte annak nevezetes emlékeit, a Líceumot a csillagvizsgálóval, a templomokat, a török fürdőt és a minaretet. Mindezek ellenére azonban számkivetettnék érezte magát: „De hát Eger nekünk az, mint az oroszoknak Szibéria.” Eger számára inkább falunak, mint városnak tűnt. A leírásaiból kitűnik, hogy a bécsi életmódhoz szokott ember számára milyen furcsa volt a város mezőgazdasági jellege: „Úgy vagyunk itt, mint egy falusi házban; 3 órakor felébresztenek bennünket, amikor a disznókat a legelőre hajtják és annak a háznak az udvarán, amelyben Rudolf bácsi lakik, a csűrben, egész éjszakán át bál van.”²⁵ Máshol kissé erősebben fogalmaz: „Eger olyan, mint egy elhagyott sivatag”. Később azonban a dicséretre is futja a főhercegi vendégnek: „Jól vagyunk és én hízom; az egri levegőtől olyan az étvágyam, mint még soha.”²⁶

A főhercegnő Egerrel kapcsolatos negatív élményeit kissé enyhítette az augusztus 27-ei ünnepély, melyet a város és az érsek rendezett Mária Lujza számára. „Nagyon szeretek itt lenni, és rajongok Magyarorszáért, meg vagyok hatva attól a bánásmódtól, melyben bennünket itt részesítenek, de szívem mégis csak Bécs felé hajlik” – foglalta össze röviden ambivalens érzelmeit. Az ünnepély közben a vendégek az érsek kerecsendi fácánosába kirándultak, ahol Ferdinánd trónörökös Heves vármegyei önkéntesek díszegyenruhába öltözött lovascsapatát gyakorlatoztathatta. Mikor este hazaértek, a palotát és annak kertjét kivilágítva találták, ahol „Eger és vidékének minden előkelősége ott sétálgatott”. Az ünnepesség másnap folytatódott. A királyné tiszteletére misét mondtak, majd a nemesség adhatta át jókívánságait az ebéd előtti fogadáson. Délután sétakocsikázás szerepelt a programban, majd a közös vacsora zárta a napot.²⁷

Az előkelő hölgy leírásai hűen tükrözték a város hangulatát, a nehéz politikai helyzetben – a háttérben a Napóleon által szorongatott Birodalom úgy néz ki, talán utolsó napjait éli – a város lakossága rajongó szeretettel közeledett az uralkodócsalád felé. Ebben nem a kuruc-labanc kettős szerep egyik – labanc – megnyilvánulását kell felfedeznünk. A magyar lakosság számára az uralkodócsalád a magyar királyi hatalmat reprezentálta, Magyarország nagyságát jelenítette meg. Így férhetett össze tehát a dinasztiahűség és a magyar nemesi hagyomány, mely az uralkodócsalád egri fogadtatásában is megmutatkozott. De ez a kép igen fur-

²⁴ Szmrecsányi 39., 41-42.

²⁵ Szmrecsányi 40.

²⁶ Szmrecsányi 41., 45., 47.

²⁷ Szmrecsányi 47-48.

csának tűnhetett száz év elteltével, amikor a város már a függetlenségi és 48-as ideológia egyik fontos bástyájának számított.

Az érsek jó vendéglátóként mindent megtett, hogy megfelelő szórakozást biztosítson főúri vendégei számára. Több kirándulást szervezett az udvarnak. Így jártak többek között Felsőtárkányban is, melyet Mária Lujza Badenhez hasonlított, azzal az apró különbséggel, hogy itt járatlan utakon és a patakmederben kellett botorkálniuk. Kilátogattak a szőlők közé is, ahol volt arra módjuk, hogy elbeszélgessenek a közemberekkel: „már egészen magyarrá lettem, tudok beszélni a paraszttal, vettem tőlük cseresznyét...” – írta Mária Lujza.²⁸ A tárkányi látogatásról augusztus 16-i levelében számolt be. A történet érdekessége nem abban rejlik, hogy a hölgy milyen heroikus küzdelemként írja le a hat fogatból álló menet útját a tárkányi szikláig, majd az azt követő néhány méteres gyaloglás viszontagságait – tudvalévő ugyanis, hogy a korabeli etikett egészen másként közelített a fizikai megpróbáltatásokhoz; egy kis gyaloglás már komoly sportteljesítménynek számított –, hanem abban, hogy az érsek milyen nagy aktivitással próbálta rávenni a kisasszonyokat a vizenyős Barát-réten való sétára. Valószínűleg a réten található kolostor akkor még álló épületét akarhatta megmutatni vendégeinek.²⁹ Fischer érsek előkelő vendégeit elvitte Egerszalókra is, ahol a szőlőben uzsonnát készíttetett számukra. Az érsek gondot fordított arra is, hogy a fiatal főhercegek lelki nevelésével is foglalatossádjon.³⁰

A béketárgyalások sikerét követően a királyi család természetesen elhagyta Eger városát. Amikor szeptember 18-án és 19-én útnak indultak, az érsek is elkísérte vendégeit. Ezzel véget ért Eger 19. századi társadalmi életének egyik legmozgalmasabb szakasza. A város élete egy csapásra megváltozott, a fényes vendégsereg által biztosított pezsgést a haláltól való rettegés vette át. A Líceumban tifuszkórházat rendeztek be, az épületet több éven át használták erre a célra, és közel 4 ezer sebesültet ápoltak itt.

Mint azt már említettük, a Korona egi tartózkodásáról sajnos nagyon kevés információ áll rendelkezésünkre. Úgy tűnik, hogy a kor emberét jobban lekötötték a társasági és politikai életben bekövetkezett változások, mint a Szent Korona jelenléte. Ennek szinte természetes okai is lehetettek, hiszen a szigorú őrizet alatt, elzárva tartott Koronával szemben a királyi családhoz a fentebb bemutatott látványos társadalmi események kapcsolódtak. A szakirodalom és a források információi segítségével azonban a koronázási ékszereknek az Egerbe érkezési és a városból való távozási időpontja jól rekonstruálható.

Viszonylagos egyetértés mutatkozik abban a kérdésben, hogy a Korona mikor érkezett meg Egerbe. Ipolyi Arnold közlése szerint a Magyar Kancellária 1809. június 15-én döntött úgy, hogy a Szent Koronát is Egerbe kell vitetni. A Koronát még aznap este Almássy Pál koronaőr pesti házába szállították, ahonnan másnap indultak tovább Egerbe. Június 16-án az estét Almássy gyöngyösi házában töltötték. A Szent Korona 17-én érkezett meg Egerbe, ahol a székesegyház

²⁸ Szmrecsányi 41-42.

²⁹ Szmrecsányi 47.

³⁰ Szmrecsányi 49.

tornya alatt található levéltárban helyezték el.³¹ Katona Tamás szerint a Szent Korona 1809. június 15-én indult el, előbb Almácssy Pál pesti, majd a gyöngyösi házában szállt meg. Utána pedig egy napra az egeri székesegyházba került.³² Benda Kálmán információi is azt támasztják alá, hogy az 1809. június 16-án Egerbe indult Korona Almácssy Pál és báró Splényi József kíséretében érkezett meg. Előbb a székesegyház déli tornyában helyezték el, majd a vármegyeházára vittek, ahol a koronaőrség szállása is volt. Benda azonban nem jelöl meg pontos dátumokat.³³

A helyi levéltári anyagban található adatok közül a legfontosabb dokumentum a városi tanács 1810. március 30-án kelt tanúsítványa, mely szerint a koronaőrséget június 18-tól szeptember 20-ig látta el a város.³⁴ Ez a forrás tehát alátámasztja a korábban ismertetett adatokat, hiszen a 17-én megérkezettek valóban 18-tól részesülhettek városi ellátásban.

A királyi család távozását követően a koronaőrség is engedélyt kapott, hogy elhagyja Egert. Útcéljuk Gyöngyös volt, ahol Almácssy Pál házában jobb vagy legalábbis otthonosabb szállást tudtak számukra biztosítani.³⁵ Az egeri helytörténetírók közül egyedül Szmrecsányi foglalkozott az elszállítás kérdésével. Két forrásra hivatkozott: a megyei jegyzőkönyv 1248-as számú bejegyzése szolt a Korona elviteléről, és a gyöngyösi ferences rendház házi története szeptember 21-én közölte, hogy „A szent koronát a többi ékszerrel Egerből ideszállították és a koronaörök egyikének, Almácssy Pálnak házában helyezték el.”³⁶ Szeptember 21. szerepel a legtöbb, fentebb már idézett munkában is. Ezzel teljesen egybeeseng a városi magisztrátus elszámolása, mely a koronaőrség szeptember 20-ig való eltartásáról szól. (Lásd: 33. lábjegyzet)

Ezt követően Gyöngyösön hosszabb időre megpihentek. A koronaőrség csak október 31-én kapott utasítást, hogy térjen vissza Budára. Az eredeti tervek szerint november 4-ig kellett volna megérkezniük. Ennek megfelelően november 3-án elhagyták Gyöngyöst, az estét pedig Gödöllőn tervezték eltölteni. Azonban Bagnál az út töltése a nagy esőzések miatt átszakadt, így kénytelenek voltak a turai Esterházy-kastélyban megszállni. Végül november 8-án este érkeztek meg Budára. A díszes fogadtatás azonban elmaradt, mivel a várakozók eddigre szétoszlottak.³⁷

A Szent Korona egeri tartózkodásához kapcsolódó eseményekről szinte semmi helyi információval sem rendelkezünk. Egyetlen esemény köthető csupán hozzá: a székesegyházból a megyeházára való áthelyezés. Az nyilvánvaló, hogy a székesegyházból átkerült a megyeházára, azonban ennek időpontjára és körülmé-

³¹ Ipolyi 125.

³² A korona kilenc évszázada... 415.

³³ Benda-Fügedi 190.

³⁴ Heves megye Levéltára (a továbbiakban: HmL) V-1/b/246 BCXLIII. b 344.

³⁵ Ipolyi 125.; Bertényi 137.

³⁶ Szmrecsányi 50-51.

³⁷ Ipolyi 125., Katona Tamás szerint szintén 3-án hagyják el Gyöngyöst, és megemlíti a turai kitérőt is. A korona kilenc évszázada... 415.; Csomor Béla gyöngyösi számadások alapján 1909-ben november 1-re vagy 2-re tette a Korona Budára indulását. Csomor 40-47.

nyeire már ellentétes információkat találhatunk a helyi hagyományban. A legfontosabb munka ebben a kérdésben Breznay Imre neves helytörténész 1943-as újságcikke,³⁸ mely 1995-ben újra megjelent.³⁹ Célszerű először ezzel a tudósítással megismerkedni, hiszen az események legteljesebb leírását itt találhatjuk meg.

A szerző a minorita rend házi történetének június 29-i bejegyzéséből kiindulva részletesen mutatta be a Koronának a vármegyeházára való átvitelét. Breznay szerint a Szent Korona június 16-án este 7 órakor érkezett Egerbe, majd ezt követően a székesegyházban, annak déli tornyában helyezték el. A koronaország azonban itt nem tudta garantálni a védelmet, ezért a vármegyeházára való átszállítás mellett döntöttek. Az ünnepélyes keretek közötti átszállítás június 29-én történt. A törvényes előírásokhoz ugyan nem ragaszkodtak, de lehetőség szerint mindent megpróbáltak betartani. A két koronaőrön kívül Károly Ambrus hercegprímás, báró Fischer István egri érsek és Almássy József első alispán mentek be személyesen a régi levéltár szobájába, ahol megállapították, hogy a Koronát tartalmazó vasláda pecsétjei sértetlenek. A templom előcsarnokában várakozott Tájer György a Főkáptalan képviselőjében, Schumann Teofil cisztercita és Godofréd szervita prior, a ferenceseket Kürbitz Dániel a minoritákat Ambrosius képviselte. Jelen voltak még Péchy Gábor másodalispán, Bontz Ferenc Eger főbírója, Halasy Károly vármegyei és Bozsik László városi főjegyző. A pecsétek sértetlenségéről jegyzőkönyvet vettek fel, melyet minden jelenlévő aláírt. Ezután négy gránátos vállára vette a ládát, és a templom előtt álló hatlovas érseki hintóra rakta. A hintó, az előkelőségek kíséretében, gránátosok sorfala között kanyarodott le a Káptalan utcára. Eger lakossága valóságos körmenetet rendezett, a városi céhek, a szerzetesrendek tagjai, a seminaristák, a papság és a káptalani tagság vonult a Szent Korona előtt. A menet élén az Egerben állomásozó Bullio regiment egy százada haladt. Az utca két oldalán a tanuló ifjúság sorakozott fel, az ablakokba égő gyertyákat tettek. A káptalan tagjai, valamint a gyermekek énekkara felváltva énekelt egyházi énekeket.⁴⁰ Breznay tehát – a korábbi adatközlőktől eltérően – pontos információkkal bírt arról a fontos társadalmi eseményről, amit az utókor történésze a Szent Korona „translatiója”-nak nevezett, és amelyet „az államiság, a jog, az ősi juss őrzésének” szellemével hozott szakrális kapcsolatba.⁴¹

Ezután vizsgáljuk meg, hogy mit tartalmaznak a kérdésről a korábbi helytörténeti munkák! Gorové László 1828-ban megjelent Eger történetében csupán a fejedelmi vendégek megérkezésének napját jelölte meg. A Koronáról pedig csak annyit közölt, hogy „az érseki templomnak a hatvani kapu felül való tornya alatt

³⁸ A magyar Szent Korona útja Egerben – 1809. június 29-én. In: Eger, 1943. július 10. 2-4.

³⁹ Breznay Imre: Eger a XIX. században. Szerkesztette Löffler Erzsébet, Petercsák Tivadar. Eger, 1995. (a továbbiakban: Breznay) Breznay Imre 1938 és 1944 között jelentette meg azokat az újságcikkeit, melyek segítségével Eger 19. századi történetét szándékozott bemutatni. A tervezett monográfia azonban a szerző 1944-ben bekövetkezett halála miatt nem valósult meg.

⁴⁰ Breznay 38-40.

⁴¹ Fodor László: A Magyar Szent Korona 1809-es Egerbe menekítésének egri helyszínei. A Magyar Szentkorona Egerbe menekítése. Szerkesztette: Gál Elemér. Eger, 2006. (A továbbiakban: Fodor) 47., 49.

volt régi Leveles Tárban letéttetett.” Nála nem szerepelt semmi egyéb információ a Korona egri tartózkodásáról.⁴² Szederkényi Nándor 1893-as Eger történetében, Gorovéra hivatkozva pusztán annyit közölt, hogy „a bécsi udvar egy része a királynéval élén 1809. jun. 16-án Egerbe vonult ... Vele jöttek a koronaörökös Ferdinand, több főherceggel, a pápai követ, s a két korona-őr a koronával. ... A korona a régi szent Mihály-templom sekrestyéjébe helyeztetett el.”⁴³ Nagy Béni, aki az 1909-es Borovszky-féle megyemonográfiában a történelmi fejezetet írta, nem is tett említést a jeles eseményekről.⁴⁴ A kiváló kutatómunkát végző Szmrecsányi Miklós 1930-ban már sokkal konkrétabb információkat tudott felmutatni. Szmrecsányi a városi jegyzőkönyv június 16-i bejegyzésére hivatkozva meggyőzően érvelt a 16-i érkezés mellett. Szintén ezen jegyzőkönyv alapján javította Gorové előbb ismertetett leírását, felhívva a figyelmet arra, hogy a Gorové által idézett jegyzőkönyvben valójában az olvasható, hogy a káptalani levéltárból a Koronát átvitték a megyeházára. Az átszállítás pontos időpontját nem közölte, de felhívta a figyelmet arra, hogy „Az eddigi közleményekben sehol sem történt erről említés – mármint az átszállításról –, pedig a szent korona a leghosszabb időn át mindvégig a vármegyeházán volt.” Ez a kijelentés azonban nem állta meg a helyét, hiszen Ipolyi Arnold már 1886-ban ismertette az átszállítást, az már egy más kérdés, hogy ez a közlés több mint négy évtized alatt sem keltette fel a helytörténészek figyelmét. Történt ez annak ellenére, hogy a Főegyházmegyei Könyvár állományában Ipolyi könyve megtalálható volt.⁴⁵ Szmrecsányi a vármegyei jegyzőkönyvre hivatkozva, a biztonsági szempontokkal és az őrség elhelyezésének problémáival indokolta az átszállítás szükségességét.⁴⁶

A történelmi szakirodalom is megemlékezett a Korona áthelyezéséről. Ipolyi Arnold idézte legkorábban Splényi József koronaőr 1809. november 19-i jelentését, mely igazából már a 19. század végén viszonylag pontosan ismertté tette a Korona egri sorsát. Splényi szerint a székesegyház nem találták alkalmas őrzési helynek, ugyanis a folyamatos őrségváltás miatt a templomnak éjjel is nyitva kellett volna lennie, ezért másnap, tehát 18-án a megyeházára vitték át, ahol szeptember 21-ig őrizték. A koronaörök pedig Nováky kanonok házában kaphattak szállást.⁴⁷

A késői utókor egyik érdekes terminológiáját alkalmazta Katona Tamás. Ő úgy tudta, hogy a Szent Koronát egy nap után ugyan átvitték a vármegyeházára,

⁴² Gattáji Gorové László: Eger városának története. Eger, 1828. (a továbbiakban: Gorové) 268.

⁴³ Szederkényi Nándor: Heves vármegye története. IV. kötet. Egervára visszavételétől, 1687-től 1867-ig. Eger, 1893. (a továbbiakban: Szederkényi) 340-341.

⁴⁴ Nagy Béni: Heves vármegye története a szatmári békétől a Szent Szövetség koráig, 1815-ig. In: Heves vármegye. Magyarország vármegyéi és városai. Szerkesztette: Borovszky Samu, Budapest, én.

⁴⁵ A könyv a könyvtár gyarapodási naplója szerint megjelenését követően a könyvtár állományában volt. Inventarium Librorum Bibliothecae Dioec. Agriensy ad anno 1884-. Volumen Septimum G²-L². 258. 081.021-es jelzet.

⁴⁶ Szmrecsányi 38-39.

⁴⁷ Ipolyi 125.

de már három nappal később, június 21-én elszállították Gyöngyösre. Ha ezt az utóbbi dátumot, más forrásokkal egybevetve nem is tudjuk elfogadni, az átszállítás napja szerinte is 18-a.⁴⁸ Bertényi Iván szerint a Koronát egy napig őrizték a székesegyházban, majd a biztonságosabb megyeházára vitték át.⁴⁹ A frissebb publikációk közül kiemelhető Fazekas Lászlónak, Hegedűs Ernőnek és Hannel Sándornak a Szent Korona őrzéséről írott munkája. Itt Fazekas László Ipolyi Arnold szavait és tudósítását vette át, tehát ő is az egy nap utáni átszállításról írt.⁵⁰ Néhány oldallal később Hegedűs Ernőtől viszont azt olvashatjuk, hogy a 17-én Egerbe érkező Koronát először a főszékesegyház déli tornyában, a kincstárban helyezték el, majd a vármegyeházára került, ahonnan június 21-re Gyöngyösre szállították.⁵¹ A június 21-i dátum nyilvánvalóan a Katona-féle tévedés átvételéből adódott.

A különböző átszállítási dátumok között több forrás bevonásával tudunk rendet tenni. Szmrecsányi Miklós helyesen tette, hogy nem jelölte meg az átszállítás napját, ugyanis a rendelkezésre álló egri források alapján ezt nem tehette meg. Ugyanis Eger városának június 16-i jegyzőkönyvében csupán annyi található: „Ez alkalommal Magyarország Szent Koronáját is e város ölébe hozták, Almássy Pál és báró Splényi József kísérték, eleinte a főegyházmegyei káptalan levéltárába helyezték, de aztán a vármegye házába vitték át és most is ott őrzik a szokásos biztonsággal.”⁵² A vármegyei jegyzőkönyvben sem található utalás az átszállítás napjára. Szmrecsányi, aki – ez cikkének tartalma alapján szinte biztosan állítható – nem ismerte Ipolyi munkáját, csupán annyit tudott hozzátenni a korabeli egri történeti köztudathoz, hogy a Szent Korona valamikor átkerült a vármegyeházára. A június 16-i érkezési dátum problematikája könnyen feloldható, ugyanis a jegyzőkönyv előző mondatai az Egerbe érkezett méltóságok neveit sorolják fel, ehhez teszik hozzá, hogy Egerbe jött a Korona is. A méltóságok valóban 16-án érkeztek, a jegyzőkönyvek azonban rendszerint nem a tanácsi ülés napján kerülnek be a *protocollumba*, a jegyzők a pizkozatokat később másolják be a kötetekbe. Így tehát egy bekezdésbe kerülhetett két információ, ahol az alkalom (*occasio*) kifejezés nem a napra, hanem az események sorozatára utal. Így csak annyi olvasható ki belőle, hogy a két tanácsülés, a 16-i és a 19-i között történt az esemény, tehát ez nem mond ellent a 17-i érkezésnek és a 18-i átszállításnak.

Ennél sokkal problematikusabb Breznay Imre esete. Ő ugyanis, ellentétben Szmrecsányival, olyan forrásokhoz juthatott hozzá, melyek segítségével, 13 évvel Szmrecsányi munkájának első megjelenése és a szerző 7 évvel későbbi halála után, teljesen rekonstruálni tudta az eseményeket. Róla már feltételezhetjük, hogy ismerhette Ipolyi Arnold munkáját, hiszen a két szöveg között több

⁴⁸ A korona kilenc évszázada... 415.

⁴⁹ Bertényi 136.

⁵⁰ Fazekas László-Hegedűs Ernő-Hannel Sándor: Szent Korona őrzése. A koronaőrök, a koronaőség. Budapest, 2002. (a továbbiakban: Fazekas-Hegedűs-Hannel) 114.

⁵¹ Fazekas-Hegedűs-Hannel 178-179.

⁵² Szmrecsányi 39.; Eger város tanácsának 1809-i *Protocollum* kötete HmL V. 1/a 76 4234. (a továbbiakban: Eger 1809. évi *Protocolluma*) Nr. 629.

hasonlóság is található. Az átvonulás napját azonban egészen más napra tette, mint Ipolyi. A minoriták egy évkönyvi bejegyzésére hivatkozva helyezte az eseményt június 29-re. Azonban az ominózus részlet közlésekor elfeledkezett arról, hogy a dátummegjelölés és a hivatkozott mondat között még egy, a mindennapi szerzetesi étellel foglakozó mondat is található. Majd csak ezt követi a sokat idézett mondat „*Sacra Corona Hungariae translata Budá, Agriam, in Domo Comitatus asservata propter Securitatem*”, tehát „Magyarországnak Budáról Egerbe szállított Szent Koronája a nagyobb biztonság okáért a vármegyeházán őriztetik.” A szövegrész tehát egyértelműen már egy folyamatban lévő cselekményre utal, melynek kezdeti időpontját nem jelölte meg. Egyébként a bejegyzés egy önálló bekezdésben található, melyet akár egy különálló, nem konkrét naphoz kötött közlésként is lehet értelmezni.⁵³ Ha ezen a napon szállították át a Koronát, akkor kérdés, hogy miért nem ennek az eseményét rögzítette a napló? Van egy másik fontos forrás is június 29-re vonatkozóan: a város jegyzőkönyve, mely szerint a tanács ülést tartott ezen a napon, azonban az igen hosszadalmas tűzrendészeti óvintézkedések mellett egy szóval sem említik a Korona esetleges aznapi átszállítását.⁵⁴ Ezek alapján kérdőre kell vonnunk Breznay időpontmegjelölésének helyességét.

A következő kérdés az átszállítás eseménytörténete. A Breznay-féle menet oly fényes külsőségek között indult útjára, hogy annak valamilyen visszaemlékezésben nyoma kellett volna, hogy maradjon. Azonban a hivatalos szervek, a vármegye és a város jegyzőkönyvei is hallgatnak róla. Ez azonban még nem biztos, hogy gondot jelenthet, hiszen az 1806-os gyöngyösi fogadás leírása sem a városi *protocollum*-ban található. De sem az itt lévő főhercegnők levelezésében, sem egyetlen korabeli helyi anyagban sincs nyoma. A kortárs Gorové László sem tartotta szükségesnek megemlítését, és egyetlen helyi munkában nem szóltak róla, sőt Szmrecsányi Miklósig még az sem volt köztudomású, hogy egyáltalán a vármegyeházán őrizték a Koronát. Ennek alapján kijelenthető, hogy Breznay Imre közlése nem felel meg a történetírás mai követelményeinek. Hiszen a szerző nem jelölte meg a forrását, és így az általa leírt esemény nem is minősíthető megtörténtnek. A Breznay történetében szereplő személyek azonban valóságosak, ő már ismerte az Egerbe érkezett notabilitások névsorát. Szmrecsányi és Ipolyi munkája részletesen bemutatta a korona szállításának módját, és hogy annak milyen protokolláris feltételei voltak (pecsétek ellenőrzése, jegyzőkönyvi hitelesítés stb.). Ezen információk és a minoriták június 29-i bejegyzése alapján Breznay megírhatta, hogy milyennek kellett volna lennie a Korona átszállításának, ha valóban díszes körülmények között történt volna. E leírást azonban inkább az újságírói fantázia, mint a történész valóságábrázolásra törekvő munkája ihlette.

Véleményem szerint a vita már évekkel a fent említett sorok keletkezése előtt eldőlt, hiszen az egyedüli ismert hiteles forrásnak tekinthető koronaőri je-

⁵³ Ephemerides V Conventus Agriensis ad St. Antonium Padui ordinis Minorim. Diarium 1791-1812. IV. 1809. évi júniusi bejegyzések. Egri Érseki Levéltár

⁵⁴ Eger 1809. évi Protocolluma június 29-i jegyzőkönyv (HmL V. 1/a)

lentés teljesen egyértelműen fogalmazott: az Egerbe érkezés másnapján, június 18-án szállították át a Koronát tartalmazó ládát. Az esemény valószínűleg felkelte a kor városi emberének figyelmét, de hogy milyen külsőségei voltak, arról hitelt érdemlő forrás nem maradt fent. Hozzá kell azonban ehhez tennünk: a háborús helyzetre való tekintettel az tűnik legvalószínűbbnek, hogy a költözés a legszigorúbb biztonsági intézkedések mellett, akár titokban is végbemehetett.

Kérdés, hogy mi lehetett Breznay célja a történeti konstrukcióval? Erre sajnos nem tudunk biztos választ adni. Feltételezésem szerint a helytörténet-szűjságíró az Eger múltját bemutató cikksorozatának készítése során bukkanhatott az érdekes témára. Megdöbbenő lehetett számára az esemény visszhangtalansága, sőt annak saját korának értékrendjétől merőben különböző képe. Míg a magyar államiság jelképeként, a történelmi Magyarország szimbólumaként számon tartott nemzeti ereklye jelenléte pusztán egy mondatot érdemelt a 19. század embereitől, addig a Habsburg-Lotaringiai család tagjainak jelenléte közfigyelmet keltett. Ezzel szemben a vetélytárs Gyöngyös mítoszrendszerében fontos szerepet töltött (tölt) be a Horthy-korszakban is igen aktuális Korona-eszme. Történt ez annak ellenére, hogy ott a szakrálisan tisztelt tárgy összességében kevesebb időt tartózkodott, mint Egerben. Sőt míg Gyöngyösnek volt (és van) Koronaháza, és az 1806-os dicsőségesen fényes bevonulásról részletes tudósítás maradt fent, addig Egerben nyomtalanul múltak el a fontosnak tartott hónapok. Ismeretlen – meggyőződésem szerint nem létező⁵⁵ – források alapján készült el a cikk. A Breznay-féle menet tagjai mind Egerben tartózkodtak, a Koronához kapcsolódó biztonsági intézkedések megfeleltek a törvényi előírásoknak, a menet külsőségei – kivonuló fiatalok, városi iparosok, egyházi énekek, zúgó harangok – pedig a gyöngyösi képeket idézték. Valószínűnek tartom, hogy Breznay az eseményt megtörténtként tarthatta számon, úgy vélte, hogy ennek így kellett lezajlania, hiszen így illeszkedett saját korának logikus rendjébe. Azon a problémán, hogy erről forrás nem maradt fent, már az újságírónak kellett felülemelkednie, hiszen egy történésznek alapvető fenntartásai lettek volna ezzel a hiányossággal kapcsolatban. Breznay Imre tekintélye pedig elegendő volt ahhoz, hogy cikkeit 1995-ben, a jegyzetelést mellőzve közöljék, hitelesítve ezáltal a bennük rejlő esetleges tévedéseket. Erre támaszkodva keletkezhetett az átszállítás szakrális menetére tényként tekintő és ebből egyéb következtetéseket levonó előadás, illetve közlemény Fodor László tollából. Az pedig sem az előadásokat hallgató publikumnak, sem a kötet szerkesztőknek nem tűnt fel, hogy két előadás és az ezekből készült két tanulmány között hatalmas disszonancia feszült. Az egyik tényként közölte azt, amit a másik részletesen kifejtve cáfolt meg.

⁵⁵ Történeti szempontból nehezen értelmezhető az a közlés, ami arra hivatkozik, hogy a második világháború alatt, Breznay halálát követően a lakásán található hagyatékot széthordták, tehát a források elvesztek. (Breznay i.m. előszava Pozder György tollából 6.) Ilyen jelentőségű eseménynek ugyanis nem lett volna szabad nyomtalanul és említetlenül eltűnnie, és a szerzőnek is utalnia kellett volna eddig nyilvánvalóan ismeretlen forrásaira. Fontos megjegyeznünk, hogy Breznay többször is alkalmazta a szövegek közti hivatkozások eszközét, de az ominózus részeken ezt mellőzte.

Saját véleményem szerint a primer források esetleges előkerüléséig csupán egy elvetélt, mítoszteremtési céllal készült konstrukcióként közelíthetünk a kérdéshez, ami éppen sikertelensége miatt válik érdekessé. Hiszen rámutat arra, hogy a kultuszok keletkezésének is megvannak az előfeltételei. A kultuszteremtés, a kanonizáció szükséges előfeltétele a kiválasztott múltbeli elemekhez kapcsolódó rítus, annak ritmikus ismétlődése. De ezek a tanult és a hatalom által tanított elemek nem nélkülözhetik a személyes emlékezetet, az esemény létező hagyományát. Ennek hiányában a hatalom által konstruált kultuszok nem lesznek élő, tartós részei a társadalom kollektív emlékezetének.⁵⁶ Mivel a Szent Korona egri emlékezete igazából mindezen feltételeket nélkülözi, nem véletlen, hogy Eger modern kori identitásának – a 2006-os emléktábla-állításon túl – nem vált élő részévé a szakrális tárgy egri tartózkodásának emlékezete. A királyi, tehát császári család egri időzése, ami valóban ünnepi külsőségekkel járt együtt – és így hagyománya is fennmaradhatott a kollektív emlékezetben –, nehezen volt illeszthető a 19. század második felében a függetlenségi hagyományaira büszke város kiépülő identitáskonstrukciójába. Így elmaradt az arra való emlékezés rituáléjának ritmikus ismétlődése. Eger történelmi kultuszai ekkor egyébként is a török korhoz és a barokk időszakhoz kapcsolódtak. Napjainkban nehéz ebben a térben új emlékeket elhelyezni. A szentkorona-kultusz nyilvánvaló helyi kapcsolódása eddig nem kapott jelentős közfigyelmet. Hogy mi várható ezután? Ennek a kérdésnek a megválaszolása már nem a történész feladata, de bárhogy is alakul az emlékezet jövője, fontos, hogy a kultuszteremtő szándékok ne pusztá elképzeléseken alapuljanak.

Reménykeltő azonban, hogy a megyeházán elhelyezett táblára történetírói módszerekkel meghatározható dátumok kerültek.

⁵⁶ Gyáni Gábor: Kommemoratív emlékezet és történelmi igazolás. In: Gyáni Gábor: Relatív történelem. Budapest, 2007. 104-105.